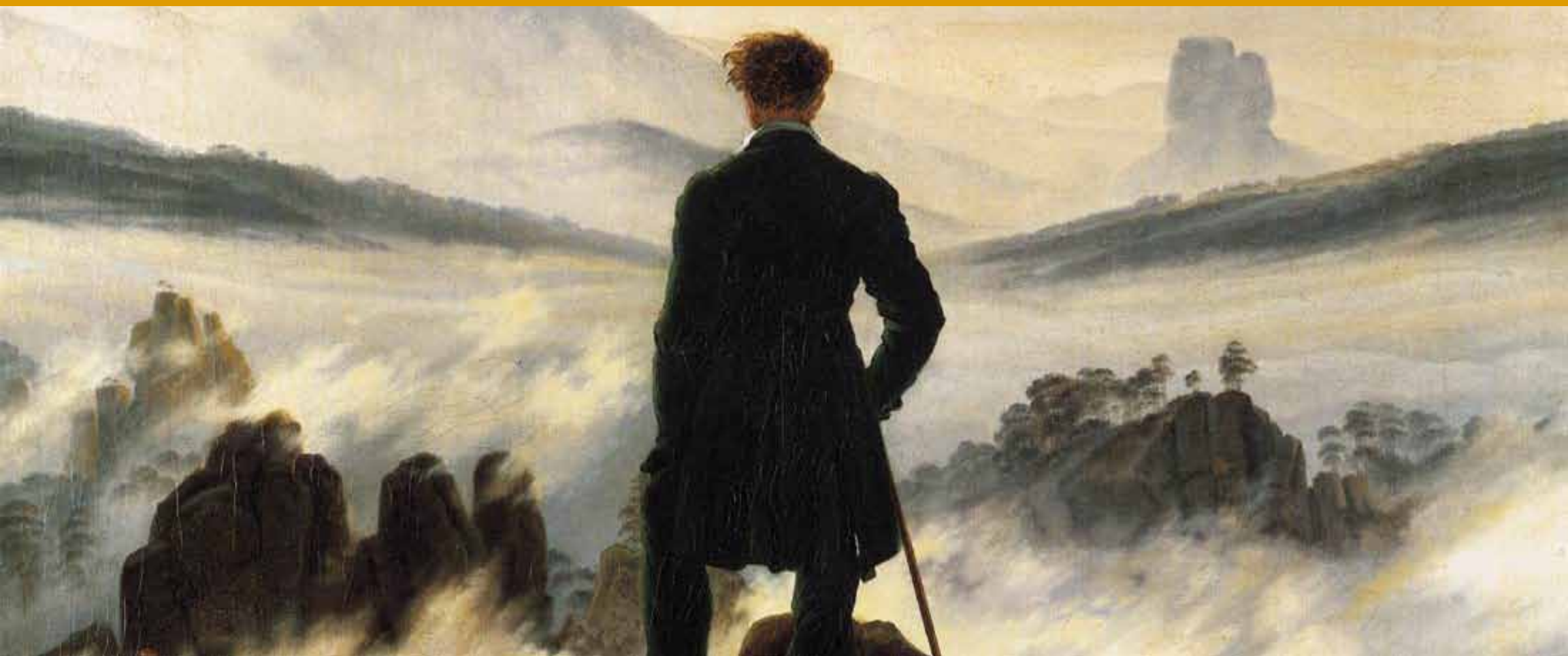

Romantikk 1800–1850

*Riksforsamlingen på Eidsvoll i 1814.
Maleri av Oscar Arnold Wergeland*

Debatt om kultur og språk

I 1814 blir Norge fritt fra Danmark, men går som ung nasjon og eget rike inn i en ny union med Sverige. Det fører til en intens debatt: For eller imot union med Sverige? Norsk eller dansk språk?

Et bondesamfunn

Om lag en million mennesker bor i landet, men bare 15 000 av dem lever i hovedstaden Christiania. Fortsatt er mer enn 80 prosent av folket knyttet til jordbruk og fiske.

Uår og økonomisk nedgang

Inngangen til århundret er preget av økonomisk nedgang og uår. Kjøpmenn og bedriftseiere har hatt gode tider, men nå går mange konkurs. Det er uår, og mange lider stor nød. De dårlige tidene fører til at flere hundre tusen nordmenn, særlig unge mennesker, utvandrer til Amerika utover på 1800-tallet. Også skolevesenet i Norge er dårlig, mange er analfabeter.

Markerte klasseskiller

Embetsmennene er en samfunnsgruppe som står i en særstilling. Som ansatte i staten har de en trygg økonomisk hverdag. Folk flest er oppglødde av den nye grunnloven, og embetsmennene nyter derfor stor respekt. Men de utgjør bare en liten gruppe, og klasseskillet mellom dem og resten av folket er tydelig og markert.

Forlagsredaktør Morten
Moi har arbeidet
med sammenhengen
mellom romantisk diktning og
rockemusikk. Begge bygger på
opprør, på folkelighet og på bruk
av sterke metaforer. Forfattere
som Goethe og Wergeland hadde
i sine unge dager status som
ikoniske figurer i samtida, ikke
ulikt popstjernene i dag.

Tilbake til naturen

Allerede på midten av 1700-tallet hevdet den franske filosofen Rousseau (1712–1778) at sivilisasjonen ødelegger menneskene. Verken vitenskap eller kunst har klart å skape et bedre samfunn. Vi må tilbake til naturen. Tankene hans var først omstridt, men etter hvert fikk de gjennomslag. Fra slutten av 1700-tallet får vi en motreaksjon mot opplysningstidas fornuftstro, og mot det klassisistiske, regelstyrte stilidealet.

En ny tenkemåte

Ved inngangen til 1800-tallet var det flere

filosofer og diktere som begynte å interessere seg for de sidene ved tilværelsen som ikke lot seg forklare ved fornuft. Den tyske filosofen Immanuel Kant (1724–1804) sa blant annet at sansene og fornuften var skrøpelige veiledere gjennom livet. Det er litt andre tanker enn dem vi finner hos *rasjonalistene*, som hadde klokketro på fornuften og på opplysning som veivisere til et bedre og mer rettferdig samfunn.

En guddommelig verdensånd

Stadig flere tenkere hevdet at veien til dypest

innsikt og forståelse gikk gjennom følelser og fantasi. Mens opplysningsfilosofene mente at fornuften var den guddommelige gnisten som mennesket hadde del i, så romantikerne på hele skaperverket som uttrykk for en *guddommelig verdensånd*. Og det guddommelige finnes i alt som er skapt, både i stort og smått.

Et nytt kunstnersyn

Kunstneren er den som har best kontakt med verdensånden. Gjennom kunsten formidler han til andre det han ser og sanser. Dette er en ny kunstnerrolle. Før

romantikken ble litteratur, musikk og billedkunst først og fremst vurdert som håndverk. Nå blir verkene vurdert som kunst, og kunstneren blir sett på som en *skaperånd*, et geni.

Adolph Tidemand: «Norsk Juleskik» (1846)

En ny retning og en ny tid

De nye idéstrømmene innenfor musikk, billedkunst og litteratur som preget åndslivet i Europa i første halvdel av 1800-tallet, kaller vi *romantikken*. Til Norge kom romantikken noe seinere enn til andre europeiske land. I Danmark fikk retningen gjennomslag fra rundt århundreskiftet, her i landet først etter 1830.

Den uforløste lengselen

Med romantikken kom de sterke følelsene inn i litteraturen og kunsten. Framfor alt var dikterne

opptatt av den uforløste lengselen. Det kunne være lengselen etter kjærlighet, etter Gud eller evigheten, men også etter fortida. Kunstnerne følte seg ikke hjemme i samtida, de drømte om et bedre, harmonisk samfunn som de mente fantes en gang i fortida.

Det gode livet

Romantikerne var hele tida på leit etter det naturlige og autentiske. Bylivet og bykulturen ble ansett som ødelagt av sivilisasjonen. Derfor måtte en søke seg tilbake til naturen og til livet på landet. Det var der en møtte det virkelige livet,

Lars Hertervig: «Skogtjern» (1865)

i nær kontakt med den ufordervete naturen og det guddommelige.

Den folkelige kulturen

Av samme grunn interesserte romantikerne seg for folket og den folkelige kulturen. Her mente

de å finne det ekte og det opprinnelige, det som bykulturen og bymenneskene hadde mistet.

Romantikk og nasjonalfølelse

I Norge falt interessen for folk og folkekultur sammen med et sterkt behov for å markere at landet hadde en egen kultur, en egen historie og et eget språk. Særlig fra 1840-årene økte interessen for det norske sterkt. Denne varianten av romantikken kaller vi *nasjonalromantikken*.

J.C. Dahl:
«Bjerk i storm» (1849).
Et symbol på den norske folkekarakteren?

Å være norsk

Etter den franske revolusjonen vokste ideen om nasjonalstaten fram over hele Europa. Denne utviklingen gav næring og inspirasjon til det norske folkets ønske om å *være norske*.

Å bygge en nasjonalstat

En hovedtanke i romantikken var at en nasjon har nasjonale særtrekk på samme måte som individet har individuelle særtrekk. Det er kunsten og kunstnerens oppgave å gi uttrykk for dette særegne, opprinnelige og ekte. Her i landet stod

denne tanken spesielt sterkt fordi vi var i ferd med å bygge en egen nasjon.

På leit etter en folkekarakter

Leiting etter det nasjonale og ekte førte til at diktere og forskere fattet interesse for *folkeånden* eller *folkekarakteren*. En begynte å samle inn folkekunst som eventyr, sagn, viser og stev. I Tyskland skjedde noe av det samme alt tidlig på 1800-tallet, og Asbjørnsen og Moe var nok inspirert av arbeidet til de tyske samlerne Jacob og Wilhelm Grimm.

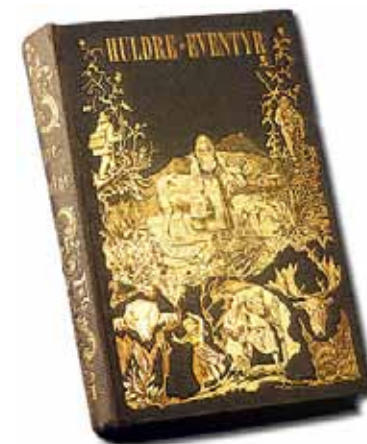
Folkediktningen

Den diktningen som blir skapt og overført muntlig, kaller vi *folkediktning*. Folkediktningen har ikke navngitte forfattere. Tekstene har utviklet seg fra forteller til forteller, med større og mindre endringer underveis.

Norske sagn og eventyr

I 1833 gav presten Andreas Faye ut samlingen *Norske Sagn*. Noen år seinere, i perioden 1841–

1844, gav Peter Christen Asbjørnsen (1812–1885) og Jørgen Moe (1813–1882) ut *Norske Folkeeventyr*. Men de gjorde mer enn å samle eventyr. De la vekt på å gjengi eventyrene så autentisk som mulig. De brukte særnorske ord og uttrykk i stedet for danske, og de gjorde bruk av norsk setningsbygning. På den måten tok de et første steg mot et selvstendig norsk skriftspråk.

Peter Chr. Asbjørnsens «Norske Huldre-Eventyr og Folkesagn» (1848). Typisk romantisk praktblad

Theodor Kittelsens trolltegninger har preget vår oppfatning av hvordan troll ser ut. Her «Trollet som grunner på hvor gammelt det er» fra 1911

Ballader og viser

Balladen er en sjanger som sannsynligvis oppstod i Sør-Frankrike på 1200-tallet. Selve ordet kommer av fransk «ballada» og betyr dansevise. Balladen er en episk-lyrisk sjanger som forteller en historie i lyrisk form. Sjangeren ble raskt populær i alle samfunnslag og i mange land. Les mer om balladen «Olav og Kari» annet sted i Tidslinja.

Stev

Et stev er et kort dikt som kan synges. Stevet formidler gjerne en livsvisdom eller en stemning, men det kan også skildre kjærlighet, natur eller en spesiell hending. Flere stev har humoristisk eller erotisk innhold.

Setesdal i Aust-Agder har en lang tradisjon for stev.

H.C. Andersen forteller eventyr

Kunsteventyret

Kunsteventyret, som er en blanding av folkeeventyr og novelle, er også et produkt av romantikken. Den store mesteren innenfor denne sjangeren var Hans Christian Andersen (1805–1875). Les mer om H.C. Andersen annet sted i Tidslinja.

Samlere av folkediktning

Asbjørnsen og Moe er de mest kjente samlerne av norsk folkediktning, men det finnes flere. Magnus Brostrup Landstad og Sophus Bugge samlet folkeviser, mens Ludvig Mathias Lindeman skrev ned folketoner. Olea Crøger (1801–1855), prestedatter fra Heddal i Telemark, var en stor folkeminne- og folkevisesamler. Flere av tekstene hennes står i Landstads *Norske Folkeviser* fra 1853.

Henrik Wergeland og Johan Sebastian Welhaven.
Begge bildene er malt i 1842 av Carl Peter Lehmann

Henrik Wergeland

I 1830 utgav Wergeland diktsamlingen *Skabelsen, Mennesket og Messias*. Her viste han at han var en dikter av stort format. Wergeland døde i 1845, bare 37 år gammel, men til tross for et kort liv har han en stor litterær produksjon bak seg. Du finner mer om Henrik Wergeland annet sted i Tidslinja.

Johan Sebastian Welhaven

Welhaven var Henrik Wergelands fremste motstander. De var begge romantikere, men Welhaven syntes det var ille at Wergeland suverent satte seg utover alt av regler i diktningen sin. Selv var han påvirket av klassisismen. Han mente at språket og formen måtte temmes for å kunne formidle «det utsigelige», som bare kunne uttrykkes gjennom kunsten. Les mer om Welhaven og *Digtets Aand* annet sted i Tidslinja.

Romantikeren Maurits Hansen

Med fortellingen «Luren» fra 1819 innledet Maurits Hansen romantikken i norsk litteratur. Jeg-personen i fortellingen er et bymeneske på reise gjennom Gudbrandsdalen. Han blir fascinert av den storslåtte naturen og av menneskene han møter. Les mer om Maurits Hansen og «Luren» annet sted i Tidslinja.

Henrik Wergeland: «Om norsk Sprogreformation» (1832).

Dansk skriftspråk holder stand

Dansk var skriftspråket i Norge gjennom flere hundre år. Grunnloven fra 1814 er skrevet på dansk, og selv om unionen med Danmark ble oppløst og vi gikk inn i en ny union med Sverige, var det dansk som var det offisielle skriftspråket. Ennå var det vanskelig å tenke seg at skriftspråket i embetsverket og i statsadministrasjonen skulle endres.

Det kongelige
Frederiks
Universitet
fotografert
på slutten av
1800-tallet av
Axel Lindahl

Et norsk universitet

Unionsoppløsningen og åpningen av Det kongelige Frederiks Universitet (1811) aktualiserte spørsmålet om et norsk skriftspråk. Ludvig Holberg og Nord-

ahl Bruns tanker om et norsk akademi fikk endelig gjennomslag. (Se artikkel om opplysningstida og Norske Selskab.) Endelig kunne norsk ungdom ta høyere utdanning i sitt eget land.

Folkediktningen og språket

Spørsmålet om å bruke norske ord og norsk syntaks ble aktuelt da en begynte å skrive ned den norske folkediktningen. Folkeeventyr, folkeviser og sagn ble fortalt på dialekt, og samlerne syntes det var naturlig å ta hensyn til dette når de skrev ned tekstene.

Kartlegging av norske dialekter

I 1840-årene gikk Ivar Aasen i gang med å samle inn norske dialekter, et prosjekt som skulle ende opp i et nytt norsk skriftspråk. Du finner mer om Aasen og arbeidet hans annet sted i Tidslinja.

Malerkunsten

De romantiske malerne var opptatt av den ville, urørte naturen. Landskapet kan framstå som utilgjengelig for mennesker, og har dramatiske, eksotiske og mytiske trekk som vi i dag kjenner fra dataspill og fantasy-film. Denne naturen kan ofte ha en symbolsk betydning. Landskapet speiler sjelelivet, og kunstneren blir ofte skildret som ensom og opphøyd.

*Caspar David Friedrich:
«Der Wanderer über dem
Nebelmeer» (1818)*

Nasjonalromantikken i malerkunsten

Nasjonalromantikken kom også til uttrykk i malerkunsten. J.C. Dahl og Tidemand og Gude malte norske landskap og mennesker i harmoni slik ingen hadde gjort det tidligere. «Brudefærden i Hardanger» står fortsatt som et av de sterkeste symbolene på norsk nasjonalromantikk.

«Brudefærden i Hardanger» malt av Adolph Tidemand og Hans Gude (1848)

*Beethoven komponerer
«Pastoralesymfonien»
(symfoni nr. 6).*

*Illustrasjon fra «Almanach der
Musikgesellschaft», Zürich 1834*

Musikken

Romantikken var en framtreddende stilretning i musikken på 1800-tallet. De romantiske komponistene la vekt på å skape og formidle følelser og stemninger gjennom musikken. Klassiske former og mønstre ble først utvidet og til slutt oppløst. Musikken til Ludwig van Beethoven (1770–1827) markerte overgangen fra wienerklassisismen til romantikken.

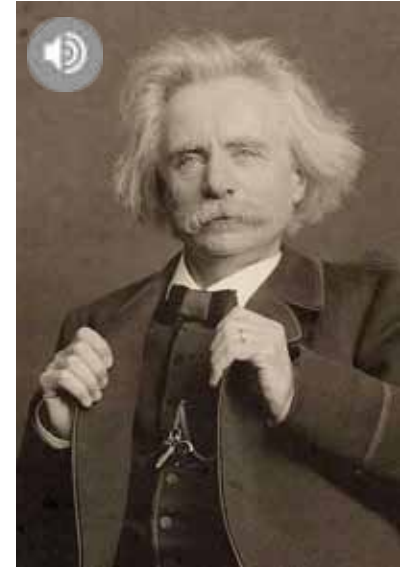
Franz Schubert

Robert Schumann

Noen komponister

Sanger eller «Lieder» er en musikksjanger som tilhører romantikken. Franz Schubert (1797–1828) og Robert Schumann (1810–1856) er to av de mest kjente komponistene som skapte musikk i denne sjangeren. Også Edvard Grieg (1843–1907) komponerte seinere sanger til tekster av Goethe, Heine og ikke minst Arne Garborg. Andre kjente romantiske komponister er Frédéric Chopin, Pjotr I. Tsjaikovskij og Richard Wagner.

Edvard Grieg